

ÇOK YÖNLÜ BİR HOCA: ORHAN OKAY

Tacettin Şimşek

- Orhan Okay hocamız aramızdan ayrılalı sekiz yıl oldu; 13 Ocak 2017'den bugüne onu özlemekle, ona minnet ve şükran duymakla geçen tam sekiz yıl.

Okay'ı lisans, yüksek lisans ve doktora dönemlerinden herhangi birinde ya da akademi dışında bir ortamda tanımış olmayı şans olarak gördüm. Akademik dünyanın üç aşamasında da hocamızın yakınında olan o talihli kuşaklardan birine mensubum. Onun yetiştirdiği binlerce öğrenciden biri olmak ilahi bir lütuf.

Okay, çok yönlü bir hocaydı. Asıl alanı yeni Türk edebiyatı olsa da Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk*'ını Hüseyin Ayan hocamızla yayıma hazırlaması ve ebcet hesabıyla Necip Fazıl'ın vefatına aruzla tarih düşürmesi, klasik edebiyata olan yakınlığını belgeliyordu.

Beşir Fuad: İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti, Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi, Bir Hülya Adamının Romanı: Ahmet Hamdi Tanpınar gibi yoğun bir dikkat, emek ve çaba ürünü bilimsel eserlerinin yanında *Kültür ve Edebiyatımızdan, Sanat ve Edebiyat Yazıları, Bir Başka İstanbul, Kâğıt Medeniyeti* gibi kitapları deneme yazarlığındaki ustalığını kanıtlıyordu. Lise yıllarında Nurettin Topçu'dan ders alması, Topçu'nun çıkardığı *Hareket* dergisinde düzeltmeler yapması ve üniversitede bir dönem felsefe okuması ise felsefeye ilgisini gösteriyordu.

Tanıyanlar açısından bilinenlerin tekrarı olabilir ama öğrencisini olağanüstü bir sabırla dinleyen, bilimsel çalışmalarda hiçbir ayrıntıyı göz ardı etmeyen, araştırmaları "tespit, tahlil, terkip ve tahkim" çerçevesinde değerlendiren bir hocaydı. Lisansüstü tez savunmalarının kılı kırk yaran jüri üyesiydi. "*Fazla bilgim yok.*" dediği bir konuda dinleyenlere parmak ısırttıracak bir bilgi birikimi ortaya koyduğu çok

sık görülmüştür. Eline yeni bir kitap, değerlendirilmek üzere bir tez ya da hakemliğine başvurulmuş bir makale geçtiğinde “Bugün bana uyku yok.” dediği çok duyulmuştur.

Hocamızın bir başka yönü de Türk müziği alanındaki enjin kültürüydü. Keşke onu bu yönüyle yakından tanıyan bir uzman, mesela edebiyat ve musiki bilimlerinin seçkin ismi Nesrin Feyzioğlu, Okay’ın klasik Türk müziği zevki, kültürü ve birikimi üzerine bize bilgiler verebilse. Çok zengin ve şaşırtıcı bir dünya ile karşılaşacağımızdan eminim. Kendi adıma, Feyzioğlu’nun aktarımıyla hocamızın uşşak, saba ve bestenigâr makamlarını çok sevdiğini biliyorum. Sevdiği makamlardan hareketle Okay’ın mizacı hakkında yo-

Bir Başka Hoca: Orhan Kitabı (Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2023) adlı eserden alınmıştır.

rum yapmak mümkün olsa uşşakın dinî duyulara perde aralayan, coşku ve heyecan uyandıran; sabanın duygulu, dokunaklı ve mistik çağrışımlar yapan; bestenigârın iç huzuruna ayna tutan makamlar olduğu tespiti, bilgelik makamına varmış dingin bir ruh portresi çizmemize katkı sunabilir.

Hocamızla sanat temalı ortak anıları olanların mutlaka tanıklık edeceği gerçek, onun beste analizleri yapabilecek seviyede Türk müziğine hâkim oluşuydu. Hocamız yalnızca Türk müziğini değil, Batı müziği formlarını da yakından takip ediyor; Debussy, Wagner, Chopin gibi klasik Batı müziği bestekârlarını dinliyordu. Necip Fazıl’ın 1939’da “Senfonya” adıyla yayımladığı “Çile” şiirini “Senfonya’dan Çile’ye” başlığı altında tahlil ederken senfoni analizi yapması; *allegro*, *adagio*, *andante*, *finale* bölümlerinin şiirde hangi ruh hâllerine karşılık geldiği üzerine durması, sahip olduğu müzik kültürünün yansımasıydı.

Bu yazının çerçevesini hocamızın sadece üç yönü oluşturacak: Fotoğraf merakı, aruz konusundaki uzmanlığı ve aruzla tarih manzumesi yazacak derecede nazma yatkınlığı.

Fotoğraf Sanatçısı Okay

Orhan Okay, bir fotoğraf sanatçısı kadar fotoğrafla ilgiliydi. 1960'larda, otuzlu yaşlarında gittiği Paris'te çektiği fotoğraflar, sanatçı duyarlılığı taşıdığını düşündürür.

Hocamız çektiği binlerce fotoğraftan 397 tanesini *Bir Başka Paris* adlı anı/ albüm kitabında bir araya getirmişti. Hocamızın bu merakı, dijital fotoğraf makineleri ve fotoğraf çekebilen cep telefonları çıkıncaya kadar devam etti. Köroğlu'nun "*Tüfek icat oldu mertlik bozuldu/Eğri kılıç kında paslanmalıdır*" dediği gibi, hocamız da fotoğraf makinesini rafa kaldırdı ve fotoğraf çekmeyi tamamen bıraktı.

Okay'ın "otuz yaşlarına doğru başlayan ve yirmi yıl devam eden fotoğraf merakı" Paris'e gitme arifesinde uyanmıştı. Sırf bir Paris albümü oluştu-

rabilmek için "vizörü objektiften gören, telemetrelili, flaşsız ama pek de ucuz olmayan, oldukça kaliteli, biraz da ağırca bir fotoğraf makinesi" edinmişti. Bir daha görüp göremeyeceğini bilmediği bu yabancı diyarın, dikkatini çeken taraflarını tespit etmeye kararlıydı.

Bir süre sonra ikinci elden bir makine daha aldı, kısa zamanda diyapozitiflere geçti. Makinenin biriyle siyah beyaz, diğeriyle renkli çekimler yaptı. Ardından bir de yansıtım (projeksiyon) aygıtı aldı. Böylece o kıt imkânlarla bine yakın diya biriktirdi.

Çektiği fotoğraflar, ağırlıklı olarak siyah beyazdı. Bunun ilk nedeni, siyah beyaz fotoğrafların ucuza mal olmasıydı. Renkli fotoğrafları da güzel buluyordu Okay, ama siyah beyaz fotoğrafları daha çok seviyordu.

Okay'a göre siyah beyaz bir fotoğraf, ağaçtaki yeşilin her tonunu daha güzel gösterir, sezdirir.

Türkiye'ye döndükten sonra da fotoğraf merakını bir süre devam ettiren Okay, ikinci kez 1978'de gittiği Paris'te yine fotoğraflar çekti. Fakat o tarihlerde fotoğraf tekniğinde büyük gelişmeler olmuştu. Pili, flaş ve daha bir sürü kolaylıkları olan makineler çıkınca ve hareketli kameralar ucuzlayınca Okay'ın fotoğraf merakını doğuran büyü de bozuldu. Bunu *Bir Başka Paris* kitabında şöyle ifade eder:

Hele adım başı sokaklarda kolunu uzatıp dirseğini gererek, ânında kendi bilgisayarına veya dostuna göndermek üzere cep telefonlarıyla fotoğraf çekenleri gördükçe alafranga müzikle karşılaşan Dede Efendi gibi "Artık bu oyun bitti." dedim ve fotoğrafçılığın amatörlüğünü terk ettim.

Aruz Uzmanı Okay

Okay, Vefa Lisesinde okumuştur. Edebiyat öğretmeni Behice Kaplan'dır. Behice Hanım, Hüseyin Nihal Atsız'ın eşinin kardeşi, Orhan Okay'ın İstanbul Üniversitesinde yeni Türk edebiyatı hocası olacak Mehmet Kaplan'ın da eşiymişti.

Behice Hanım, liseli Orhan Okay'ı, en iyi öğrencilerinden biri olarak Kaplan'a tanıtır. Özellikle aruzu çok iyi bildiğini, kulaktan işiterek aruz kalıplarını rahatlıkla ayırt edebildiğini söyler.

O sırada radyoda Türk müziğine ait bir parça çalmaktadır. Okay'ın kulağı güftenin veznini bulmak için radyoya odaklanmıştır. Kulakla ayırt etmekte zorlandığı tek kalıp vardır. O da radyoda çalan bestenin veznidir. Şarkı, Nahîfî'nin "Sensiz cihanda âşka işret revâ mıdır?" dizesiyle başlayan güftesine Zekâî Dede Efendi'nin ferahnak makamında giydirdiği bestedir.

Tam o sırada Mehmet Kaplan'ın sorusu gelir:

"Radyoda çalan şarkının güftesinin veznini söyler misin?"

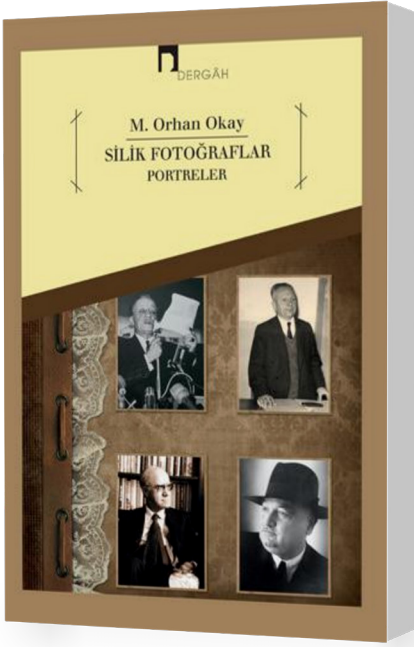
Okay kalıbı bulmuştur. Söyler.

"Aferin!" der, Kaplan: "Bu karışık kalıbı bildiğine göre, düzenli kalıpları çok daha kolay bulursun."

Kalıp, Türk şiirinde kullanım sıklığına göre dördüncü sıradadır. 15. yüzyıl şairi Şeyhî'nin, 16. yüzyıl şairi Fıganî'nin, 17. yüzyıl şairleri Neşatî ve Nabî'nin, 18. yüzyıl şairleri Esrar Dede ile Nedim'in, 19. yüzyıl şairi Pertev Paşa'nın ve yirminci yüzyılın büyük şairi Yahya Kemal'in en çok kullandığı kalıptır: Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün.

Hocamızın ritim algımızı ölçmeye ve müzik kulağımızı yoklamaya yönelik ilgi çekici uygulamaları vardı. "Edebiyatta Araştırma Metotları" adlı doktora dersinde, aruzla yazılmış bir şiiri elimize tutuşturur, vezni belli belirsiz duyuracak şekilde ama doğal bir tonlamayla okumamızı isterdi.

Söz gelişi Nedim'in, "Mefâîlün mefâî-
lün mefâîlün mefâîlün" kalıbıyla söy-
lediği,

*"Gülüm şöyle gülüm böyle demektir yâre
mu'tâdım*

*Seni candan sever cânım ki cânâna hita-
bımsın" beytini,*

*Gülüm şöyleee / gülüm böyleee / demek-
tir yâ/re mu'tâdım*

*Seniii candan / sever cânım / ki cânânaa
/ hitâbımsın" şeklinde okumak vezne
uygun bir seslendirmedir, ne var ki bu,
kulak tırmalayan çirkin bir okumadır.*

Bir başka günkü derste Mehmet Âkif'in
"Feilatün feilatün feilatün feilün" vez-
ninde yazdığı "Seyfi Baba"yı verip aynı
teknikle okumamızı isterdi; hem vez-
ne göre hem de vezin yokmuş gibi.

*Geçen akşam / eve geldim / dediler Sey /
fi baba*

Hastalanmış / yatıyormuş / nesi varmış / acaba

tonlamasıyla değil,

Geçen akşam eve geldim,

dediler Seyfi baba hastalanmış, yatıyormuş,

nesi varmış acaba

şeklinde okumalıydık.

Hocamız emekli olup İstanbul'a yerleştikten sonra Kubbealtı Akademisi Kül-
tür Sanat Vakfında aruz dersleri verdi. Bu dersler çok büyük ilgi gördü. Sadece
edebiyat fakültesi öğrencilerinin ve öğretmenlerin değil, mimar ve mühendis-
lerin de derslerine devam etmesi, hocamız için şaşırtıcıydı. Bunun ileri dere-
cede bir meraktan, kendi ifadesiyle "tecessüs"ten ileri geldiğini düşünüyordu.

Ders alan meraklıların aruzla şiir yazmayacaklarını biliyor, "Klasik manada
aruzun varlığını sürdürmesi mümkün değil. Muhtemelen bir fantezi olarak kala-
cak." diyordu.

Okay hocamız, aruza bir "kalıp" olarak değil, bir kültür olarak bakıyordu. Ona
göre şiir ne kadar değişirse değişsin aruz kültürünü alan biri, her tür şiir için-
de o kültürden faydalanabilir. Tıpkı modern bir müzik parçasının arasına Bu-
hurizade Mustafa İtrî'den bir bölümün girerek parçayı zenginleştirmesi gibi.

Hocamız için aruz, şiirdeki müzikalitenin önemli bir bölümünü teşkil ediyordu.

Kubbealtı Akademisindeki aruz derslerinin süresi dört ay, daha doğrusu on dört haftaydı.

Edebiyat eğitimimizde aruz deyince akla genellikle kalıp ezberlemek geliyordu ve ritmi kulakla duyurmadan kalıp ezberletmek, aruzu öğrenmeyi sağlamıyordu. Kulakla ayırıt edilmesi gereken ritmi, nokta çizgi işaretleri kullanarak gözle yakalamaya çalışıyorduk. 2005'ten itibaren hazırlanan "Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programları"ndan aruz vezninin çıkarılmasında öğretememenin doğal sonucu olarak sevdiremememe biçiminde özetlenebilecek yanlış uygulamaların etkisi aranabilir.

Orhan Okay'ın verdiği kursa katılanlar, her gün bir aruz kalıbı ezberleyip eve dönmüyorlardı. Aruzun ritmini kulakla duymaya çalışıyorlardı. (Bekir Sıtkı Erdoğan'ın ortaokul ve lise öğrencilerine aruzu aynı yöntemle ve "Yetmiş yedi milyon yedi yüz yirmi sekiz bin" örneğinde olduğu gibi sayıların duyurduğu ritimle öğrettiğini hatırlayalım.)

Okay hocamız, "Ezber gerek yok." diyordu. "O müziği kulakla duysunlar yeter. Divan şairleri arasında aruz bilmeden aruzla yazanlar var. Ancak çok çalışmak gerekiyor, tıpkı bir enstrüman çalmasını öğrenir gibi."

Hocamızın öğrencilerine tavsiyesi şuydu:

Bir saat derse karşılık kendi kendine en az beş saat çalışmak.

Böylece Fuzulî'yi, Bâkî'yi, hatta Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'i daha doğru okumanın mümkün olacağına inanıyordu.

Aruzu Türkiye'de en iyi bilen kişinin bir önceki kuşaktan Prof. Dr. Nihad M(azlum) Çetin (1924-1991) olduğunu biz Orhan Okay hocamızdan öğrendik. Arap Fars filoloğu Çetin, 1940-1987 yılları arasında Maarif Vekâleti (Millî Eğitim Bakanlığı) tarafından yayımlanan on beş ciltlik *İslam Ansiklopedisi*'nde olduğu gibi Diyanet Vakfı'nın *İslam Ansiklopedisi*'nde de aruz maddesini yazan dil ve edebiyat âlimiydi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde okurken aynı zamanda Arap Fars ve Fransız Filolojilerine devam etmişti.

Hocamızı Çetin'le karşılaştırmak hem yersizdir hem de haddimizi aşmak olur. Öte yandan hiç kuşkumuz yok ki bizim emeklediğimiz akademik ortamda Okay hocamız, Türkiye'de aruzu en iyi bilen kişiydi.

Vezin sonuçta bir çalgıydı. Şiirin dış yapı unsurlarından biriydi sadece. Tali bir unsurdu. Bir metni şiir yapmaya yetmiyordu. Yahya Kemal'in deyişiyle “*vezinler –ister aruz olsun ister hece- cansız birer alet*” olsa da şiir, musikinin kız kardeşiydi ve aletsiz söylenemezdi.

Kısaca şiirin büyüğü çalgıda değil sesteydi. Bununla birlikte hayata hâkim olan ritim ve medeniyetin ahengi anlamında veznin önemini hocamızdan öğrendik.

Hece ve aruz Türk İslam medeniyetinin vezinleriydi. Onlardan kopmak bizi medeniyetimizden koparmıştı. Hâlâ olgunlaşmış bir medeniyet tasavvurumuzun bulunamaması belki biraz da bunun sonucuydu.

Okay Tarih Düşürürse

Orhan Okay, tevazu perdesi arkasına şairlik cevherini saklayan derviş tabiat bir bilim adamıydı. Klasik şiir, modern şiir ve erken Cumhuriyet Dönemi şiirinin söyleyiş imkânlarını çok iyi bildiği, onu tanıyan herkesin ortak kanaatidir. Ancak hocamızın şiiri bilmenin ötesinde kalemini zaman zaman şiirle bilemediğini de tahmin etmek zor değil. Elde şairliğinin göstergesi kabul edilecek manzum metinler olmasa da şiir yazmadığına ilişkin kesin bir yargıda bulunmak mümkün görünmüyor.

Şiir seslendirme konusunda da hocamızın adını anmak gerekir. Zira “Adem Kasidesi”, “Takvimdeki Deniz” gibi şiirleri kanatlandıran ses, ondan ders alan pek çok öğrencinin kulaklarında çınlıyordur.

Okay, Necip Fazıl hakkında derinlemesine araştırmalar yapmış, üç kitap yazmıştı. *Necip Fazıl: Sıcak Yarada Kezzap* bunlardan biriydi. Hocamızın ortaokul yıllarında *Büyük Doğu* dergisi çevresinde Necip Fazıl'la kurduğu gönül ve fikir bağı, akademik çalışmalarıyla güçlenerek devam etmişti.

Çile şairinin vefatı üzerine söylediği tarih manzumesini örneklemek, Okay'ın şiire yatkınlığını ispata yetebilir. Aruzun “Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbıyla kaleme alınmış dörtlük şöyledir:

*Erdi artık ruh sükûna derviş-i kâmil gibi
Öldü, el açmaksızın nâdâna bir sâil gibi
Çille çille üstüne düştü mücevher tarihi
“Var mı şair çilleden çıksın Necip Fazıl gibi”*

Mücevher tarih, klasik edebiyatta ebce hesabına göre yalnız noktalı harflerin sayıldığı söz ya da dizelerde karşımıza çıkar. Yukarıdaki dörtlüğün son dizesindeki noktalı harflerden (be/pe, cim/çim, şın, dat, fe, kaf, nun, ye) hareketle

yapılacak işlem sonucunda hicrî 1403 tarihi elde edilir ki, bu da 1983'e denk gelir. (“Çileden çıkmak” hem “olup bitenler karşısında sabrı ve dayanıklılığı kalmayıp taşkınlık göstermek” hem de “çile süresini bitirmek” anlamlarında tevriyeli bir kullanımdır.)

Sonuç

Bize sadece öğrenme merakı değil, bilim ahlakı da aşıl原因; incelik, zarafet ve tevazu dersleri veren, ufkumuzu borçlu olduğumuz Orhan Okay hocamızı minnet ve şükran duygularıyla, rahmet dilekleriyle anmak onurdur bizim için. “Hocaların hocası” adlandırmasına ilave olarak Sâmiha Ayverdi'nin “abi-de şahsiyet” ve hocamızın Mehmet Âkif için uygun gördüğü “karakter heykeli” sıfatları Okay hocamız için de tereddütsüz kullanılabilir. Sıralanan sıfatlardan hangisi tercih edilse övgü değil, gerçeğin ta kendisi olacaktır.

Orhan Okay hocamıza duyulan vefa, erdem değil gönül borcudur.

Mekânı cennet olsun.